

50 հոգի կանուս եւ մեկ երկվայրկեան մէջ երկու մեզք վեր կ'ընէ։ Երկրորդ դատիկունքն մինչեւ վեր հանելու պաշտօնն այս երկրորդ տեսակին եւ լատ այսմ՝ թիժէ դատիկունքնու մէջ գործելոյն կանգ առնելովն կորսուած ժամանակը չհաշուենք, կրնայ մարդ 2 1/2 վայրկեանի մէջ աշտարակին ծայրը հասնի։ Անբնական արագութիւն մը, որ սակայն, ինչպէս կ'ապահովընեն ծարսարարպետը, բոլորովին անվտանգ է։

Հաշիւ ըրած են եւ գտած՝ որ աշտարակն միեւնոյն ժամանակ կրնայ 10.000 հոգի մէջն առնուլ, որոնք հետեւեալ կերպով պէտք են տեղադրուիլ։ Առաջին դատիկունի մէջ՝ 4 պանդոկ ի միասին կը մտնեն 1600 հոգի, նոյն դրստիկունին արտաքին կողմնական անցքերուն մէջ 4000 հոգի, ներքին անցքերուն մէջ՝ որոնք պանդոկներն իրարմէ կը բաժնեն, 400 հոգի։ Երկրորդ դատիկունի մէջ՝ 1500 հոգի, երրորդին մէջ՝ 500 հոգի, վերամբարձ գործեաց մէջ եւ սանդուղներու վրայ ելլող ինքնու պոյնտը եւ սանաւորը՝ 2000 հոգի, ամենն ի միասին — ասոր հաւոյք հոգի։

Այս յաղի շէնքն, որչափ ալ ստորագրուի, կարելի չէ ինչպէս որ է ըմբռնել. կենդանի աշէ մը միայն կրնայ ճշգրիտ գաղափար մը կազմել։ Համբիւն աշտարակն աշխարհահայտն Բարիզի Տամբան իւր ծագն հասցուն, եւ Բարիզի նոր ձգիլ ու զիւթիչ գործութիւն մը տուաւ։

ԲԵՐՈՑԵՐԵՆ

ԽԱՆՈՒ ԺԵՓՈՂ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԵՓՈՒՆՆԵՐԵՆ ՎԵՊ ՄԸ

9. Հայր ձև որդի։

(Զարմուխ-ի-ն-ն)

Երբոր Գուլանդոյ ներս մտաւ, ամուսինն ծանր շունչ մ'առաւ եւ արագութեամբ բազմոյցն ելաւ, ներս մտնողին մասնանիչ ընելով. ըսաւ. «Ա՛ս ա՛մուսին, Տէր, կրնաք անձամբ իրեն հետ խօսիլ եւ ամեն բան հարցոգել. այս ինչգիտն մէջ առաջին որոշե՛ք ձայնն իրենն է։»

Պաշտօնական արագութեամբ ետ դարձաւ. Գուլանդոյ անմիջապէս ծանցաւ, որ զինքը զահերիցուն տունտը լրարկը պաշտօնական է։ Միայն այն զեւեղիկ պրական կերպարանքն սակաւիկ մի գուռնաւած կ'երեւար։

Գուլանդոյ իւր որդիէն վերջին անգամ լսածնէն՝ գուռակեց շուտով այս պոյնտիկեան նպատակը։ Սեւ ամպ մը հորից երեւր. երկտառադ պաշտօնականին պարկեշտ կեցուածքն շատ իրեն

ճաշակին յարմար չէր գար։ Յրտութեամբ մը — «Ինչ կ'ուզէք — ըսաւ եւ զինքն մինչեւ ոտքն աշտով չափեց զինքը։

«Ի՛նչ կ'ուզեմ, Տէր, կրնե՞ք խիմնէս. յարմար հարցում մը, բայց պատասխանն ալ պոյնտիկ յարմար չէ։ Տէր, կրնո՞քեմ՝ որ ձեր աղքէքն առաջեւ երբեմն երեւայալ ինծի թիւղ տաք։ Ար ցունկամ որ հագած համազգեստս եւ դասնած համազումս՝ զիս ծանչնալաւ արգելք չըլլան ձեզի։»

«Ի՛նչ վառձանի համար, հարցոց կէ մ'արհամարհելով. բաւական ծանոթներ ունիմ, եւ կը վախնամ որ զեզդ ալ անոց մէջ խառնելով՝ ապականիչ տարր եր ներմուծած չըլլամ։»

«Ար հարցընէք, Տէր, թէ՛ «Ինչու» — հոս է ա՛յս դժուարին պատասխանը։ Թերեւս ձեր ամուսինն ինծի օգնութեան հասնի։ Իւր բարեբաւութեամբն բոլոր խնդիրս հեղութեամբ մտիկ ըսաւ. եւ անշուշտ ինծմէ աւելի յարմար խօսք մը կը գտնէ։»

«Չէ, չէ, ըսաւ արագութեամբ Տոննա Իւզապիլա, ձեր գտնն անձամբ վարեցէք. այս խնդիրս մէջ բոլորովին չեզոք կը մնամ։»

«Գուշակեցի, ըսաւ Գուլանդոյ, որ սկսած էր տանջուիլ. եւ ձեզի կը գրեմ,» Այս կերպով մը ծամբոյ զնեյալ խօսք մըն էր. պաշտօնական անմիջապէս իմացաւ անոր միտքը, խորին արգանք ծուռցաւ. բայց գէտ չմեկնած՝ իւր սիրելիին հօրը հետեւեալ խօսքն ուղղեց. «Տէր, չէ՞ք ուզեր գտն յուսոյ նշոյլ մը տալ ինծի, զոնէ չէ՞ք կրնար ընել, որ աւուր վրայ կը մտածեք, վասնից որ թէ իմ կենաց միայն, այլ նաեւ ձեր գտնը երջանկութեանն ալ սակեկ կախում ունի։»

«Այո, ի՞նչ ասով կրնաք ձեզի ծառայել, ըսաւ Գուլանդոյ, հարկաւ կը մտածե՞ք,» Գետոյ զեպ ի պաշտօնական ծուռցաւ, եւ պաշտօնական սենեկէն դուրս ելաւ։

Խիմնէս փողոց ելլելուն պէս՝ Գամբուլանային հանգիսեցաւ։

«Այ ընի՛ր, ըսաւ Գամբուլանա, ի՛նչ դարմանայի երեւոյթ։ Տէրութեան այս թշնամոյն տունը ի՛նչ գործ ունիք։»

«Կարծեցի որ զեզդ հոն պիտի գտնեմ, կըրկնեց Խիմնէս կարուկ կերպով. վասնից որ շտորհս գահերիցուն եղած ցոյցին մէջ զեզդ ի զուր փրէտուցի։»

«Ա՛ս, հիմայ հոս եմ, ի՛նչ կը բարձաք, ըսաւ Գամբուլանա ծաղրելով։»

«Բարի լցի կը մաղթեմ,» ըսաւ Խիմնէս նոյն ձայնով եւ ծամբան յուսով տալաւ. Գամբուլանա մերձակայ պանդոկ մը մտաւ։ Թուղթ մը համեց զբապնէն եւ իրան քրեց. «Հպիւն թե՛ իսկոյն տուն մտաւ, Խիմնէսն եկաւ։ Քառորդ մ'իտքը Խիմնէս Գուլանդոյի անէն ելաւ։» Իր անհոգ ծածկութի մը մէջ դրաւ եւ Տր. Գամբուլոյի հասցին ուղղեց։

Կերպարէն ետքն այս նամակը Տր. Բուլանդոյի ձեռքը հասաւ. նոյնպէս Մանրեզ հրամանատարն ալ նամակ մ'առաւ. հետեւեալ բաժանդակութեամբ։

«Ձիմուդական ատենա մ'ի ժողով կանչուեցաւ, որուն առջեւ Խիմնէսն պաշտօնական պատասխան

պիտի տայ, վասն զի իրեն յանձնուած արձանագրութիւն մը մասնեց: Գալ շարաթ պիտի ժողովուի տեսեալն: Արձանագրութեան ինչ տեսակ ըլլալն չի գիտցուիր: Իսիմէնէս զաճեցիցուն աստիճաններին ուղին մէջն է, եւ երեսնասարգ պատշտակաւորներն ու զինուորները զինքը շատ կը սիրեն: »

Տը. Բոլանդայ այս երկու նամակներն առնելէն ետեւ, սկսաւ ուրախութենէն ձեռնարները շփել: Մտախորհ աւանդող՝ աշուրներն առատապէս եւեռած սկսաւ ըջիթի տակէն սրմաւ: « Բռնեցինք զինքը. զինուորական ամենին առջեւ գաւառաւ մտերիմ մը, որ նսեւ Գալանդայի տունը կ'երթայ. . . — այլ չի կրնար մեր ձեռքէն ազատիլ: »

« Բիշ մ'առնէ վեր վար ճեմելէն ետեւ, սկսաւ ինքն իրեն ծիծաղել: « Այս Գամբուզանան իսիմէնէսին դէմ զբողեցինք: Եթէ զաճեցիցուն անշահայ ըլլալն բաւական չ'ըլլար, կը սկսէր Տուրքիական ձեռք առնուլ եւ ասով զինքն սակել զբողեւ: »

Եւ զարեւաթ սկսաւ ինքն իրեն փոխալ: »

10. Տնտնային խնդիրներ:

Այս վերոյիշեալ դէպքէն քանի մ'օր ետք՝ իսիմէնէս իւր անպաշտօն ընակարանը տեղանի մ'առնէ նստած էր: Ինսպարանը՝ տերունիներն պալատին շրջիներէ երեւ երկու խուց ունէր, որոնցմէ միայն մէջ իւր պաղք անկողնին կար, որ Հասարակ զինուորի մ'անկողնէն տարբեր չէր: Անկողնից քովերն դէպ ի երկայնութեան զինք կախուած էր եւ զինուոր կողմէ պաղք խաշելութիւն մը կար: Գործելու սեղանին վրայ այնչափ շատ զինուորագործական գրքեր ու տետրակներ կային, որ իսիմէնէս Հազին գրելու տեղ կը գտներ: Քանի մ'օրէ ի վեր զինուորական ինքնոր մը զբաղած մը, զոր զաճեցիցին յարուցած էր եւ կ'ուզէր որ երեսնասարգ պատշտակաւորներն լուծելու աշխատին:

Իսիմէնէս այնպէս զբաղած էր, որ դրան կամացուկ մը զարնուիր չիմացաւ: Երբ քիչ մ'աւելի զբաւոր զարնուեցաւ՝ լսեց եւ ներս մտնելու հրաւան տուաւ:

Աղքատին զգեստներով աղայ մը ներս մտաւ եւ ձեռքը տոմարի մ'աւելնէր:

« Ինչ կ'ուզես, աղիկ, ըսաւ պաշտոնակաւ. քիչ մը գծկամարութեամբ, վասն զի կարծեց որ մուրաքիկ մըն է: Դառուս քեզի չըսաւ, որ հիմայ այցելութիւն չեմ ընդունիր: »

« Այո՛ ըսաւ, Տէր, բայց ըսի իրեն որ կարելի ըսելիք մ'ունենա: »

« Նամակը տուր նայիմ, ըսաւ իսիմէնէս ժողովուրդ, թերեւ լեզու համար կարեւոր ըլլայ: »

« Բայց արդեօք նամակն ձեռքդ ուղղուած է, ըսաւ աղան՝ Հասցէն ցուցնելով որ միայն « իսիմէնէս » գրուած էր:

« Շատ իսիմէնէսներ կան, կրկնեց ծիծաղելով, բայց եթէ փնտռածդ դռնը կ'ուզես, հարկ է որ այս նամակը քեզի առուղէն քեզ փնտռածիդ վրայ կան մը տեղեկութիւններ տեսնու: »

« Զէ, հարկաւոր չէ. եթէ ձեր տնուն իսիմէնէս է՝ փնտռածս դուք էք. վասն զի փողոցին առունը ըսին ինծի, եւ զարեւաթ ըսին որ երեսնասարգ պաշտակաւոր մըն էք: Շատ իսիմէնէսներուն

վրայ այս ամէն յատկութիւններն չեն գտնուիր: Ահա նամակն առէք: »

Պաշտակաւորն ծածկոյթը բացաւ եւ գիրք տեսնելուն պէս սկսաւ այնպաբար կորալ: Տուրքիային զինն էր, որ զինքն այն իրիկուն իւր հօր պարտեղը տեսուկելու կը հրաւերէր:

« Այս ինչ կը նշանակէ, փնջրիկ, հարցուց իսիմէնէս՝ այսպիսի անտուր գործողութեան մը վրայ կէս մը զարհուրած: Այս նամակը քեզի միջտուաւ բերանացի ըսելիք մ'ունին: »

« Եթէ իրօք նոյն իսիմէնէսն էք, ձեզի այս բանալին տալու պատուէր առի: Պարտեղէն գուրս ելելու դժնակին բանալին է: »

« Տուր, տուր բանալին, գոչեց իսիմէնէս: Օրորողին հետ անձամբ խօսեցաւ: Երբ թէ ոչ՝ այս պատուէրը տուած չէր կրնար ըլլալ: Գունատած էր: »

« Տէր, միտ չգրի: »

« Մանուկ դու, վարեղ առ. » ըսելով իսիմէնէս քսալը գուրս հանեց:

« Շուրհակաւ էմ, արդէն առած եմ » ըսելով աքիսի պէս սողունեցաւ գուրս ելաւ:

Փողոցին անկեան քով տղան Տը. Բոլանդայի հանդիպեցաւ, որ անցնելու ատեն, « նամակն առաւ » հարցուց:

« Այո, կրկնեց տղան: »

« Նամակն ալ: » — « Այո: »

« Շատ լաւ: » Զայս ըսելով Բոլանդայ հանազարտութեամբ ձամբան շարունակեց. բաժկի՛ տղան հետ խօսիլը ոչ որ կրնար տեսած ըլլալ:

Իսիմէնէս նամակին ծածկոյթը նետած էր, եւ աստակը կարգալէն ետեւ այնպէս խառնեցաւ, որ չէր կրնար նորին ծածկոյթը ձեռք առնուլ: Երբ թէ ոչ՝ յայտնապէս պիտի տեսներ, որ նամակը բացուած էւ զարեւաթ գործուած էր:

Այս ամէն բան շատ դիւրութեամբ եղած էր: Քանի մ'օր յառաջ Տը. Բոլանդայ Եակոբին հետ իսիմէնէսին վրայ խօսած էր, իրեն մեկնած էր որ իսիմէնէսին առ Տուրքիա ունեցած սեղը կրնայ յօգուտ գործածուիլ: Երեսնասարգ Գալանդայ սկզբան անդ սաստիկ դէմ դրաւ, եւ բնաւ չէր ուզեր որ իւր քրոջ տնուն կերպով մ'ազարտի. մանաւանդ վերջին անգամ՝ հօրը հետ խօսած ատեն ունեցած տպաւորութիւնն մոռցած չէր: Բայց Տը. Բոլանդայ հանազարտութեամբ որ զինքը համագոց, ըսելով որ բնաւ քրոջ տնուն զիտ մը չի համար, իսիմէնէսին անորոշ խոտանքներ կ'ընէր, ըսաւ: Գարեւաւ այսպիսի ծանր խնդիրներու մէջ անձնական օգուտն նկատութեան չ'առնուիր. բայց սակեւ, չեմ ուզեր բռն եղաւմս յիշեցնել լեզու, ըսաւ: Վերջապէս երեսնասարգին միտը փոխեց: Երբոր Եակոբ քրոջ նամակը եւ նամակաբեր տղան բռնեց, ուղղակի Տը. Բոլանդային տարաւ: Հին նամակը բացին, կարգալին եւ Բոլանդային ձանրացած տղայն մեկուն յանձնեցին: Բայց որպէս զի յառաջանան նամակաբեր տղան իրը չ'այայտէ, երկայն ատեն Բոլանդայ զինքն իւր քովը պահեց եւ առատ վարք խոտացաւ: Բնականապէս Տուրքիայի նամակաբեր այս ամէն բան յանձն առաւ:

Իսիմէնէս մինչեւ իրիկուն դուռն ի զուր յագ-

նեղուցած էր: Այդ գուշակի որ Յուրբիդային նամակն իւր հարմանանդութեան հետ կապակցութիւն ունէր, բայց լաւ թէ գէշ նշան էր, զայն չէր կրնար մեկնել: Վասն զի մինչեւ հիմա Գուշակի իրեն բան մը չգրեցին: Եւ այսպէսով իւր խնդիրքին կ'ընդունէր: Ինչպէս զոսով չէր գիտեր: Երբոր իրիկուն եղաւ՝ իւր արտին յազման նշաններն երեսին վրայ յայտնապէս էր նշմարուէին: Երբեք ժամը գէտ չհասած՝ Գուշակի լոյս տեսնել վեր վար կը քայլէր: Լուսնիկայ էր եւ աստեղը կը վարկէին: Քաղցին մտնել տեսնուել ուղղութիւն չուէր կը տեսնէր եւ հետուին ազմուկ մը կը լսէր: Գաշտի մը վրայ էր եւ շարս կողմը լուսութիւն կը տիրէր:

Վերջապէս մայր եկեղեցոյն մեծ զանգակը ժամը ինն զարկաւ: Բանալին դարձուց, դուռ բացաւ եւ պարտեզին բարձր ստեղաց շարին մէջն սկսաւ քայլել:

Այս իրիկուն խիմնէս համազգեստ հագած չէր: Բայց ամէն վտանգէ ազատ ըլլալու համար զառաջնապատ սուր էր եւ բազմահար մը առած էր: Չէր գիտեր թէ Յուրբիդային հետ առանց արգելքի պիտի կարենար տեսակցիլ: Մանաւանդ թէ զիչէր աստեղ առանց հրամանին ուրիշին պարտեզը մտնելը կրնար ծանր հետեւութիւններ ունենալ: Խիմնէս այսպիսի առիթներու վարժած չէր: Թէպէտ էր, քաջ ու անկեղծ սիրտ մ'ունէր, բայց ըրածն լաւ բան չըլլալով՝ վրան տեսնել մը երկեղ կ'սկսէր, եւ անոր համար իւր զինուոր պապական էր: Մտնել գուշակ վերաբերել մ'առաւ, զվարկն ալ մինչեւ աշուրները վար ինքնուցած էր: Դաստի մը թանձր շէնքի մէջ կը սպասէր եւ ուրիշներէն շատ դիտել: Երբ կըրար նշմարուէլ, բայց որպէս զի Յուրբիդային յառաջ ուրիշ մէկը պարտեզ կ'սկսէր աստեղ կարենայ ետ քաշուիլ: Կիսաբաց գրան քու վերը կեցաւ:

Բայց այս ամէն վտանգն ի զար էին: Հինգ վայրկեանէ՝ սուր ծոռի մ'առեալէն եկող մէկը տեսաւ, որ լայն վերաբերել մը մէջ վաթթեւած՝ անէն կու գար: Ինք զինքը ծածկելու դիտաւորութիւն չունէր, եւ գիտնալով որ ըրածն անպատշաճ բան մը չէր, համարաւ խցիկ կը մտնէր:

Երբոր Յուրբիդա — ինքն էր — մտնեցաւ, մարդ շտեմնելով վայրկեանն մը կեցաւ, եւ ոտքին ծայրոյնն սկսաւ աւազը խառնել: Քանի մը քայլ ալ յառաջ գնաց եւ դրան մտնեցաւ: «Գուռը բաց է, ըսաւ ինքն իրեն, սերմն հոս պիտի ըլլայ:»

«Այո, Յուրբիդա, ըսաւ խիմնէս, որ անոր օվ ըլլալուն վրայ համարած էր, եւ թաքտադէն դուրս ելաւ: Հոս եմ, հազիւ հիմա ծանցայ զքեզ: Ինչ հանգիսեացաւ, որ այսպիսի անսովոր քայլ մ'առի:»

«Ինչպէս ձեռք խնդրելու խորհուրդն ունեցար, ըսաւ Յուրբիդա ցաւալին արտիւ: Ինչն յառաջդային չըրի ինձի, որ հայրս ու մայրս տալու մարդէի առ այն: Ամէն բան վտանգի մէջ գրիւ: — Ելի մը կենդանի ետեւ, տիրութեամբ աւելցուց — ամէն բան կորաւ: Այս ըսելով ծախաբար պաշտօնակալին ուսին կ'մոնցուց եւ խիմնէս զգաց, որ կու լար:»

«Այլազ անկարելի էր, կրկնեց պաշտօնաւ:

կաշ, մեր սերն ալ գաղտնի չէր: Ինչպէս յայտնաւաւ ըլլան չեմ գիտեր, բայց զահեքեցն ատոր վրայ ամենանման թանի մը պէս կը խօսէր հետո:»

«Մայրս ալ գիտեր, ըսաւ Յուրբիդա:»
«Այո համար, կրկնեց խիմնէս հանգարտութեամբ, մի միայն հնաք մը մնացած էր: Արեւայի՛ սեր մը չեստոտկանիլ, որ ալ գաղտնիք ըլլալէն գաղտնի էր: Զքեզ ուրախ չէր ըլլար: Արեւայի՛ զքեզ ալ՝ զիս ուրանալու վտանգի մէջ էգիւ: Չէ, Յուրբիդա, ունեցած սեր ինձի անթէ չեմ համարիր: պատուաւոր եւ անկեղծ ճամբան այն էր, որ ծնողացդ առջեւ ելլելով իրենց ըսէի թէ աննոց մէ ծածկելու բան մը չունիւք: եւ զայս ըրի:»

«Հայրս զքեզ կը պատուէ, նկարագիրդ կը մեծարէ, խորհելու եղանակդ կը մնացէ, բայց...»

«Ինչ՝ բայց?»

«Չի կրնար մեր ամուսնութեան իւր հաւանութիւնն տալ:» — «Մայրդ կ'ընէ կ'ըսէ:»

«Թե սիրէի ես զուն իրեն, բայց հարկ է որ, կ'ընէ, ես հօրս համար յարգեմ, եւ չեմ գիտեր ինչպէս իմացնել, քեզի նամակ գրելու:»

«Եւ սակայն զարձեւալ հոս եկար:»

«Այո, բայց զարհուրեցի իստը մ'ըսելու պայմանաւ: Եկայ քեզէ՝ «Մնաս բարով» ըսելու: Գնաւ, իրեն ըրած խառնածք կատարէ, ըսաւ մայրս: Եւ քեզ եւ առ նա ունեցած մեծարանքս ամենամեծ ցոյցն է այս, որ զնէջ ձեր պատուին եւ ձեր խղճին կը յանձնեմ, բայց միայն՝ վերջին հրաժեշտդ տալու համար գնայ:»

«Մտնել չանցաւ, որ ես այս հրաժեշտդ՝ «Վերադառնալ տեսնութեան» ով մը պիտի պատասխանեմ, Յուրբիդա:»

«Դուն կ'ըսես, կ'ընես մեղմով Յուրբիդա:»

«Հասաւ, այս մեր խոսակցութիւնը կործկապէն: Մայրդ արժանի է, որ պատուաւորութեան վրայ ունեցած վստահութիւնն շարաշար չգործածեմ: Ըսէ իրեն որ այս վերջին բարեւոյ չեմ ընդունիր: Ըսէ ծնողացդ որ շատ աւելի լաւ կ'ըլլար ինձէ խնդիր ընդունած ըլլային: — սակայն այս չի կրնար բնաւ իմ որոշումս զիս եւս կեցընել:»

«Քանի որ համարութիւնդ կորնոցուցած չեմ, բան մը կորնոցուցած չեմ: Բայց, որիդդ իմ, հարուստներէն ինչեան անյալազ եւ ինչ վրայ մի վստահար:»

«Բայց ըսէ, կ'ընէ պիտի ընես:»

«Պիտի տպանմ, կրկնեց խիմնէս հանգարտութեամբ: Ըսէ ինձի, կ'ընէ պատմաւոր համար զարցուցած խնդիր: Եթէ երկուքս ալ զիս կը զարգեն, իրենց զաւկին ձեռքն ինձի զանաւոր կ'ընէ պատմաւ: Ըսէին: Այդ կարեւ թէ մեր բնաւորութիւններն իրարու չէն յարմարիր:»

«Ըսաւ մասին այս, կրկնեց Յուրբիդա, բայց այս երկրորդական բան մըն է: Ա՛յնք թէ...» չէրցաւ յառաջ տեսիլ:»

«Ինչ կ'ըսես, հարցուց խիմնէս:»

«Չես բարկանար, այնպէս չէ:»

«Ստուգիւ չէ: Բայց պէտք եմ գիտնալ թէ իրենց աստիճաններն որչափ իրաւացի են: Վասն զի եթէ իրաւունքն անին, հարկ է որ եւ քեզմէ զմիշտ հրաժարիմ:»

“Խիմենես” ըստ Տուրիդա թժովելով եւ ձեռուրները ծայլէն:

“Դանք պատերազմ մը կ’երեւայ, ըստ Խիմենես արմատէթեամբ, որ թերեւս երիտասարդութիւն առանց ուրախութեան եւ ծերութիւն ալ առանձնութեամբ անցընելու պիտի ստիպէ զիս: Բայց վայրկեան մին ալ չեմ գտնադարձ: Մի ասարկուրի բնաւ. խօսէ, խօսէ, Տուրիդա, անկեղծութեամբ խօսէ, առանց ինչի խնայելու, ինչպէս որ ծնողքը անկեղծօրէն խօսեցան չեառք, եւ յետոյ իմ կարծիքս կը յայտնեմ՝ քեզի:”

“Իսկ ինծի եւ ծնողացս ալ չէմ բարկանար:”
“Չէ, Տուրիդա, կրկնեց Խիմենես յառաջունքն աւելի հաստատուն ձայնիւ:”

“Կախ եւ յառաջ ազգաստեմ շունենալդ ե պատճառը:”

“Ես ալ ասոր վրայ մտածեմ. բայց այս գորաւոր պատճառ մը չէ. եթէ ցոյսը ազգաստեմ անծանօթ ձեացեր է, ո՞վ կրնայ ծնողացս վրայ յանցանք ձգել: Ո՞վ գիտէ թէ խռովութեանց զճ եղած չեն, կամ արտառութիւն ինչն զինքը ուր պատուրեր է: Հարկաւ ծնողացս ո՞վ ըլլան չի գիտցուիր: Բայց ես եմ ինչ որ եմ: Մանաւանդ թէ, Տուրիդա, եթէ ծնողքդ կ’ըսեն թէ զիս կը յարգեն, այս յարգանաց եւ ազգաստեմ պատճառաւ արժանի եղած չեմ, այլ իմ գործելու եղանակաւ ու վարմունքովս:”

“Հայրս քու քաղաքական եւ կրօնական համոզումդ ալ պատճառ կը բերէ. բայց կը հարկաւ գրիմ բտել, որ մայրս բոլորովին այլաբեր կ’ըսածէ:”

“Չոյս ալ մտածեմ եմ, ըստ Խիմենես ժողովոյ: Ես իմ քաղաքական ու կրօնական համոզում մ’աշխատութեան չափով եւ չափով, եւ զայս կ’ընէ քրիստոնէայի, ստանիկի ու հրեայի: Հայրդ կը մեծարեմ, թէ եւ ինծեմ բոլորովին գտա բան մը ճշմարտութիւն կը համարի, ստացէ եւ վրան կը ցուսի, եւ եթէ կարելի ըլլաւ՝ իւր սխալին մտադիր կ’ընէի զինքը. բայց ինչու մնը պիտի չկարգուիրք: Եթէ մեր երկուքին մէջ այսպիսի անմիաբանութիւն մ’ըլլար, այս բոլորովին ուրիշ բան կ’ըլլար: Բայց այնպէս չէ:”

“Մայրս ալ այսպէս կը մտածէ. բայց հայրս անհարմար բան կը համարէ, որ այս երկրիս ծանր ինքրինքներուն մէջ ինքը մէկ կուսակցութեան՝ իսկ իւր փեսան մէկաւ կուսակցութեան կողմէ ըլլայ:”

“Ա՛յ պատճառ փնտելաւ ատեն ոչ թէ բերդի կը նայի, այլ իւր անձին: Ինչ կ’ընէ եթէ իւր կարծեկիցներէն մէկուն հետ զքեզ կարգեր եւ դուն քեզ մ’եղան ամուսինդ քու կարծեկցը փոխէիր: Չէ, չէ՝ եթէ ինքը կարգուի՝ թող այսպէս մտածէ:”

“Եւ վերջապէս հարստութեան նկատմամբ:”
“Այս ալ մտածեմ եմ: Գահերեցն ինծի այնպիսի կրթութիւն է տուաւ, որ միշտ ընտանիք մը կերակրելու կարող կ’ըլլամ: Մի կարծեմ որ այսօր պաշտօնալ ըլլաւու համար՝ միայն սուր զործանել գիտեմ. վաղը կրնամ փաճառականի մը գրասենեակը մի եւ նոյն յաշտակութեամբ հաշիւ բռնել: Եթէ ինծեմ հարուստ ես, ստացէ ե որ ստանդ զեղեցիկ օժիտ մըն է, բայց հարկաւորութիւն չունիմ անոր:”

“Հայրս կը կարծէ, որ այսպիսի տարրեր դրամական յարաբերութիւններով երկու հոգի կարգելն լաւ բան չէ: Մանաւանդ եթէ ստացուածքը կնոջ ըլլայ, վասն զի այլը միշտ կնոջ կամ խում կ’ունենայ: Ի սկզբանէ չ’իմացուիր, եւ կամ այսպիսի բաներու մտաբերութիւն չ’ըլլար: Բայց ժամանակ անցնելով ամուսնից իրարմէ կը պաղղեն եւ այն ատեն աւելի զգալի կ’ըլլայ:”

“Առարկութեան այս մասին վրայ մտածած չէի: Ունեցած հարստութեանդ դիմացը՝ ես ալ իմ դիտութեանս գանձերն աչքի առնել ունէի. բայց երբեք մտքս չանցաւ, որ քու գրամը շահ բերած ատեն իմ դիտութիւն անպատու եւ անշահ մնայ: Բայց կարելի է թէ...”

“Խիմենես, ընդմիջեց Տուրիդա խօսքը յանդիմանական եղանակաւ, այսպիսի խորհրդածութիւններով զիս եւ զքեզ մը նուազատեցնելու իմ առջեւ այս առարկութիւնն ամենեւին նշանակութիւն չունի: Ինչ, արդեօք սիրտս ու ձեռքը քեզի տալէս ետքը, զիս քու իշխանութեանդ տակ ձգել եւ ինք զինքս, խորհուրդներն ամենայն ինչ քեզի տալէս ետեւ՝ գեւ. կրնան տուարնելու վրայ ինչորքընել: Կը վախենա որ ասաք կամ քսան տարի ետքը քեզի բտեմ թէ հարստութեանս համար առիդ զիս: Եթէ այսպիսի մտածութիւն մ’ունենալու ատակ ըլլայի, քեզի բնաւ չէի նայեր:”

“Սիրելի արարած մնե ես, Տուրիդա, ըստ Խիմենես խաղաղաստեմ եւ անոր ձեռքը բռնեց, բայց որովհետեւ ամէն բանը ինծի տալու պատրաստ ես, հարկ է որ լաւ մը մտածեմ, թէ այսպիսի վարուելը զքեզ երջանիկ պիտի ընէ թէ չէ: Հայրդ այս առարկութիւնն բերէ է, հարկ է որ լաւ մը քննեմ: Բոլորովին տարբեր բան է, որ ծնողք իրենց որդիքն ամուսնացնեն, եւ կամ որդիք անամբ բռնեն իրենց ընտրութիւնը: Մտածե մէկ մը, ծնողքդ “ոչ” կը բռնի, արդ եթէ ինծի հետ ամուսնանաւ, եւ երջանիկ ըլլաւ, միշտ որդ մը սիրող պիտի կրժէ եւ շարքանց զքեզ, թէ ծնողացը խրատին չանասցիր, եւ այսպէսով ամենափոքրիկ ամուսն ալ՝ փութորիկներ կրնայ սպառնալ: Ա՛յն ատեն միայն խիղճը հանդարտ կ’ըլլայ, երբ անցունած օրերը աչքի առնել բերելով կարեանս ըսել: “Եթէ ծնողքս գիտնային թէ ինչ երջանիկ կեանք կ’անցնեմ, իրենց հաւանութիւնն չէին զանար: Այսպէս, Տուրիդա, հարկ է որ անկողնակալութեամբ ամէն բան լաւ կը լինէ, ամենափոքր եւ նոյն իսկ անհաւանական իրերն ալ աչքի առնել բերենք, եւ եթէ այսպէս խորհրդածելէն ետքը դարձեալ զգաւոր որ մնը իրարու համար ստեղծուած ենք, թող տեսնեմ ո՞վ կրնայ մեզի արգելիլ ըլլալ:”

“Ահա տես զիս, պարոն, զոչեց յանկարծ մայն մը եւ ծառիկն ետեւէն մէկը դուրս ելաւ: Շքին մէջ ուրիշ մէկն ալ կեցած էր:”

“Նոյն վայրկեանին Խիմենես վերաբիւսին տակն ձեռքն դուրս հանեց եւ սուր սկաւ ագի մէջ շրջալ:”

“Թող, Խիմենես, թող, ըստ Տուրիդա, եղբայրս է: Եւ երբորդ դառնալով ըսաւ՝ Ես կից հոս ինչ գործ ունիմ: Որչափ ատեն է որ ուրիշները գիտելու համար ծառերու ետեւը պահուցած եմ:”

“Ա՛յ քլար, բաւ ետիցդ դուրսը ճնշելով, կը կարծէր որ հարցումը բնիկ ինձի կ'իջնայ, թէ Գո-
լանդային դուտորը մինչեւ երբ այսպիսի ծածուկ
գիշերուան տեսակցութիւններ պիտի ունենայ:”

“Քեզի մի՛ ըսաւ որ մեր տեսակցութիւնն
ծածուկ ըլլայ: Մայրս դիմե՛լ:”

“Բայց ծորդը ըսողը դուն չէիր, կրկնեց Եա-
կոյ ծագելով:”

“Արդեօք նամակդ բռնեցիր:”

“Թե ինչպէս իմացայ, այն իմ գիտնալու
բանն է. բաւական է որ ձեր խոսակցութեան առ-
գէլքը չեղայ: Տէր պաշտօնակալ, ըսաւ դեպ ի խի-
մենէս յարգանաց ձեւ մ'ընելով, ձեր այս տեսա-
կցութեան ժամանակ ունեցած վարմանը եղանակին
համարձեցնաւ հաստատելը իր մատուցանեմ
ձեզի. վասն զի շատ քիչ տապեաներ կան, որ այս-
պիսի առիթներու մէջ ձեզի պէս հասնաւ պարկեշ-
տութիւն մ'ի գործ դնել, մանաւանդ որ չէք ալ
գիտեր թէ հոս ուրիշ վայրեր ըլլան:”

“Կերեցէք, Տէր, կրկնեց խիմնէս պաշու-
թեամբ, գիտէի որ ես հոս առանձին չեմ: Ձեր հոս
ըլլան հարկաւ չէի գիտեր, բայց ինչո՞ք ու պատիւս
հոս էին:”

“Ծառփորը մէջ կեցող մարդուն երեսաց վրայ
ստատանայական կատարութիւն մը տեսնուեցաւ:”

“Բայց անոնք ձայն չէն հաներ, ըսաւ ինքնիքին:”

“Թող տուէր որ քլարս տուն տանի՞մ, մեր
միտքն իմացաք, մենք ալ՝ ձերն: Աւելի մեկնու-
թիւններ հարկաւոր չեն. բաց ասկէ, հոս ուրիշ
մէկն ալ կայ որ ձեզի հետ խօսիլ կը բաղնայ:”

Չայր բռնելով երկրորդ ծպտեալ մը ցուցուց,
որ անմիջական ծառիկ տեսէին դուրս ելաւ: Տը.
Բալանդայ եր:”

“Խիմնէս ես կ'երթամ, ըսաւ Տօլորիդա
ձեռքը կարկառելով. լսածներուդ վրայ խորհրդածե-
եւ արդիւնքն ինձի իմացուր: Ինչ որ ալ ըլլայ, միշտ
դո՛ւքն ընելու զիս պատրաստ պիտի գտնես:” Եղ-
բոր թեւը մտած տուն գնաց: Բոլանդայ իւր փըն-
տուած մարդուն հետ առանձին մնաց: “Ասորը պա-
տեանը դրէք, Տէր, ես ձեր բարեկամն եմ:”

“Հառ լաւ, կրկնեց խիմնէս. բայց թոյլ
տուէր նախ տեսնեմ, որ թփերուն տեսէր պա-
հուած ուրիշ բարեկամներ ալ կան, եւ կամ եթէ
կ'ուզէք փողոց լեւելք:”

“Ոչ, ըսաւ Տը. Բալանդայ, հոս տպահով
ենք. բայց եթէ կ'ուզէք՝ թփերուն մէջ նայեցէք.
այսպէս յանկարծակրի եկեաք, ձեր կասկածներուն
համար վրե՛մ վշտանայ:”

Պաշտօնական ծառիւն երկու կողմն թփե-
րուն մէջ աներևոյթ եղաւ. քիչ մ'ետքը ետ դար-
ձաւ եւ սուրը պատեանը դրաւ: “Այ կարծեմ որ
դարանաւորտ մը չկայ. ձեր հրամանին կը սպասեմ:”

Գուցէ մի՛ էք, ինչ կ'ուզէք:”

“Մինչեւ որ ձեր միտքն չիմանամ, թոյլ
տուէր որ անուան ձեզմէ ծածուկ պահեմ: Այն
անձինքն՝ որոնց հետ տեսար պիտի անշուշտ ձեր ին-
ծի հետ վարուելուն երաշխաւորութիւն կ'ուն-
այ: Իսկ եթէ հարցնենք իմ ինչ ուզեց, կ'ըսեմ
որ Գոլանդային բաժնի խոցերն՝ երեւցածին պէս
խիստ չեն:”

“Ձեր մեկնութիւններն լսելու շատ հետա-
քքերի եմ. այն պարագաներն՝ որոնց մէջ զեղծ տե-
սայ կը հաւանեցնեն զես, որ Գոլանդայի ընտա-
նեաց հետ անձուկ բարեկամութեամբ կապուած
ըլլաք, ուստի ես այսպիսի մեկնութիւններ տալու
կորուզ էք:”

“Այնպէս է, ըսաւ Բալանդայ, թեպէտ եւ
ձեր սիրելին զիս հազիւ թէ ծանոթայ, վասն զի այս
ընտանեաց միայն երկի մարդկիւններն հետ յարա-
բերութիւն ունին:” սակայն կը յուսամ որ լուսնի
լուսահութիւն մը վայելեմ: Արդ, պարնէ, Տօլորի-
դային հետ ամուսնանալու ձեզի արգելք եղողն
միայն ձեր կուսակցութիւնն է, լաւ միտ դրէք, ոչ
թէ ձեր համոզումն կամ տեսութիւններն:”

“Կրկնեց ալ իրարու հետ անձուկ կայ ու-
նին:”

“Թողութիւն տուէր, տէր, կուսակցութիւնն
դուստ անձական խնդիր է, ոչ թէ սկզբանց: Գուցէ
այս երկրիս սահմանադրութիւնն հաստատուն պա-
հէ՛կ կ'ուզէք, մենք ալ այս կ'ուզենք: Կ'ուզէք որ
կարգ կանոն եւ խաղաղութիւն ըլլայ, մենք ալ
կ'ուզենք: Կ'ուզէք որ ազատութիւն հետ երկրին
բարձրութիւնն ալ բարգաւաճի, մենք ալ նոյնպէս:
Կ'ուզէք որ իւրաքանչիւր որ ըստ իւր համոզման
պարի, մենք ալ: Զմեղ իրարմ բաժնոյն միայն սա
խնդիրն է՝ թէ է այս սկզբունքներն իրազործելու
համար դահիքեց ըլլալու այս մարդն արժանի է թէ
այն, եւ կամ այն անձն աւելի համակրութիւն ունի
թէ այն:”

“Ուրիշ խնդիրներն ալ կը բաժնեն զմեզ,
Լսեցիք որ Տօլորիդա՞ իմ կրնական համոզումն ալ
մէջոնք բերաւ:”

“Թոյլ տուէր, որ պատասխան տամ: Կարելի
է որ Տօլորիդա այսպէս ըմբռնած ըլլայ, բայց թէ
որ այսական յոսակութեամբ մտածած ըլլար, կը
գտնէր որ ինքն իսկ ասոր անձամբ հակառակ ապա-
ցոյցն է: Եթէ կրնանք համոզումներն Գոլանդային
հոգն ըլլային, կրնա՞ր թոյլ տալ որ ամուսինն ու
դուստրն՝ իւր տեսութեանց հակառակ տեսութիւն-
ներ ունենային: Գոլանդայ համոզման ազատու-
թիւնն կը պաշտպանէ, ինքն իւր փիլիսոփայու-
թեամբն զո՛հ է: Բայց չի պահանջեր որ ուրիշներն
ալ իւր դրօնական հետեւին: Իւր կնոջ ու դուստրը
ընտել ազատութիւն տուած է. եւ եթէ դուք ալ
այն կողմն էք, թէ տեսութիւնն ամեն մէկն իւր հա-
ւատքին համար հրաշքէ երկմտներով տանջուլու
իրաւունք չունի, նոյն ժամանակ ձեր Գոլանդայի
կարծեմ կիցն եղած կ'ըլլաք:”

“Տեսութեան ձեռքն այսպիսի իրաւունք մը
տալն պարզապէս անմտութիւն է:”

“Ո՛հ աւրեմ, ազատ համոզման սկզբունքով՝
Գոլանդայ ի կրնականաւ անտարբեր է, իսկ դուք
նոյն սկզբն զօրութեամբ կաթողիկէական եք:
Իրարու առարկութիւններ ընելու կ'ոչ ունիք:”

“Հառ լաւ կ'ըսէք, Տէր. բայց այն մարդին՝
որ համոզման ազատութեան սկզբունքն իրենց դրո-
շին վրայ դրած են, եւ չեն ուզեր բնաւ որ իրենց
հաւատքին համար մէկը հրաշքէ երկմտներով
տանջուի, այն մարդին, կ'ըսեմ, այս հաւատքին
համար զգահ հիւսիքն ի մահ մատնելու բնաւ չամշտն:”

Կենթագրութի խօսքս ոչ ձեզի է եւ ոչ ալ Տօլորի-
գայի հօրն, այլ զնորոգմամբ իւրեն իբրեւ սկզբ-
բունք քարոզող կուսակցութեան:

«Այս դաւաճանութեան կը հաւատամք, ը-
սաւ Տր. Բոլանդոյ Ժպտելով. չէք տեսներ, որ ամ-
բողէ եղածն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ զգահերեցն
զհարեի ընելով՝ ետ կեցրելու հնարք մը. եւ
սկսաւ գտնականութեամբ գլուխը ցնցել: Հաւա-
տացէք ինծի, որ իրք այս այսպէս է: Հիմայ յա-
ռւել երթանք: Եթէ հարսիս գահերեց ըլլայ, առ-
անձին շահ մը կոյ՛ ձեզի:»

«Գահերեցուն շատ բան պարտական եմ:»

«Բաւական առեմ հաւատարմութեամբ ծա-
ռայեցիք իրեն. եւ կը կարծէի որ գահերեցն ու
պաշտօնակալն իրարու հետ առնելիք տալիք չունին:
Հիմայ կը մնայ գահերեցուն կողմանէ ձեզի համար
Ժողովածոն զինուորական ատենան, — որուն պատ-
ճառը ծանր բան մը պիտի ըլլայ, վասն զի ձեր
սորը չառին: Երբ միկ կողմանէ Տօլորիգային ձեռ-
քը, միւս կողմանէ ալ անպատուաբեր արձակուրդ
մը կայ, կարծեմ թէ՛ մը քաջապատմութիւն ու
պատիւ ունեցող մարդն ինք զինքն զիւրաւ կ'որոշէ:»

Իսկմենեւ ըսեց, եւ կը մտածէր որ զինքը գահ-
երեցնէն ապառաճեցնելու համար սակէ զատ ու-
րիշ բան մը պէ՛տք էր: Իմացաւ որ իրեն զէմ լա-
բուած դարուն մին է այս. եւ կը մտածէր, որ ար-
եգօք շուտով մը խորտակէ այս որդայայթն, թէ առ-
սէր գահերեցուն գաւաճանութիւնն աւելի ի մեր-
ձուստ ճանչնալու համար, առ երեսն ինք զինքը
հաւան ցուցնէ: Սորդէ՛ եւ որ իւր հակառակորդն
կարսիպի կենաց զէմ դարձուած դաւազութիւնն
երեւակայութիւն համարեցաւ. բայց խիմենեւ բնաւ
չէր տարակուսեր, որ եթէ առ վերին երեստ հակա-
ռակորդաց ծրարքին յանձն առնուր, իրեն աւելի
շատ բան կը յայտնէին: Բայց այսպիսի երկիտ լե-
զու մը գործածելու զէմ շատ ընդհիմութիւն կը
զգար, եւ որտին մէջ եղած պատերազմն յայտնա-
պէս երեւոյցը վրայ նկարուեցաւ:

Տր. Բոլանդոյի պէ՛տ Ժմարդ լաւ ճանչցողի
մ'աշքէն ծածուկ մնալ չէր կրնար այս երեւոյթն.
ուսիք եւ միտքը դրաւ, որ ըստ կարելոյն յազուտ
գործածէ:

«Կայէ, Տէր, ըսաւ Բոլանդոյ քանի մը ըռպէ
պաշտօնակալին Ժամանակ տալէն ետքը, եթէ իւրն-
դիրն սկզբանց վրայ ըլլար, ձեզի եւ ոչ բառ մը կը
խօսէի. բայց ինչո՛ւ համար զգահերեցն՝ ձեր ան-
ձէն եւ զձեզ բոլորով որսի սիրող աղկիւն անձէն
աւելի յարգէր: Եթէ գահերեցը վերտին չըն-
տրուի՝ անհրաժեշտութիւն կ'ըլլայ: Իւր Ժամանակն
անցաւ, եւ ամէն քաղաքացի իւր բուռն ուզած
մարդուն տալու իրաւունք ունի: Բայց ձեր հարսին
վրայ մտածեցէք. մտածեցէք որ իւր բուրը երջան-
կութիւնն ձեր վրայ դրած է. եւ ձեզի իրմէ բաժ-
նողը պարզապէս ձեր ուրիշ կուսակցութեան վերա-
բերին է:»

«Չեմ՝ կրնար ըմբռնել թէ ինչպէս իմ մի
միակ ջուռով...»

«Ինդիրը ձեր քուէին վրայ չէ, այլ Տօլորի-
գային հօրը բարեկամ կամ թշնամի ըլլալուն վրայ,
իւր թշնամոյն զլացածն՝ իւր բարեկամին կու տայ

Գօրանդոյ. այս պիտի ըլլայ զձեզ շարժողն: Չէր
քուէին կարեւորութիւնն տալու պատճառն՝ բոլ-
րովն ուրիշ բան է. եւ իմ պատճառներս ձեզի
յայտնելու չեմ քաշուի: Չեզի յայտնապէս կ'ը-
սեմ, Տօլորիգայի նկատմամբ ունեցած ձեր յա-
տակարիծն գործարարելու համար զիս ձեզի բարե-
կամ կամ թշնամի ունեւնալիքի՝ ձեզմէ կախում
ունի. վասն զի կրնամ պարծիլ, որ Գօլանդոյի ըն-
տանեաց վրայ մեծ է աղեկցումը իրենոյ:»

«Ուրեմն ձեր ուզածն ի՛նչ է, հարցուց խի-
մենեւ հետաքրքրութեամբ:»

«Գիտեմ, որ գահերեցուն շատ մերձաւորնե-
րէն էք, գիտեմ՝ որ միւս պաշտօնակալաց վրայ մեծ
ազդեցութիւնն ունիք, եւ զինուորներն միշտ իրենց
պաշտօնակալաց ձայնին կը հետեւին. եթէ գահ-
երեցն պարտուի, կ'ուզենք որ զորաց ձեռքէն ապա-
հով ըլլա՛ւր:»

«Ինչո՛ւ. եթէ գահերեցն չընտրուի, ետ կը
քաշուի:»

«Չէ, չէ, ետ չի քաշուի, այլ զորաց օգնու-
թեամբն ապառաճութիւն պիտի անուանէ:»

Այս որդայայթն շատ անկարմար էր, վասն զի
քանի մ'որ յուսով գահերեցն իրեն մատուցուած
հրամանապետութիւնն ամենայն հաստատութեամբ
մերժած էր, խիմենեւ լարուած դարանն անվերապէս
տեսաւ, Ժպտելով ըսաւ. «Եթէ այսպիսի բան մը
հանդգտի, զգահերեցը կը ձերբակալեմ:»

«Շատ ուրախ եմ, ըսաւ Տր. Բոլանդոյ, որ
այսպէս ստանձնաւորութեան հաւատարիմ մարդ
մըն էք. Բայց որպէս զի յարմար տեսնին ոյժ ունե-
անք, հարկ է որ պաշտօնակալներն ու զինուորները
հիմակուրէն մարտիք ընենք. վերջին ըռպէն շատ
ուշ է, եւ օրինաց խոտաբուսուած հաւատարմութիւնն
միայն ձեր գլուխը առաւով կրնաք զաշէն:»

«Տէր, թող տուէք որ ասոր վրայ մտածեմ՝,
ըսաւ խիմենեւ, ձեր հացէն տուէք ինծի որ կարե-
ւոմ որոշում ձեզի հաղորդել:»

«Կրնաք Տոն Եակոյին տալ, կրկնէր Բոլան-
դոյ. ինքը կը հաղորդէ ինծի: Չեզի ըսածներս լաւ
կ'աւեցէք: Պատուաւոր պատերազմ մըն է մեր
միածն. եւ քուէնարկութեան ապառաճութիւնն պաշա-
պանել կ'ուզենք: Եթէ գահերեցն յաղթէ, հարկ
է որ հինգ տարի ալ համբերենք. եթէ յաղթուի՝
կ'ուզենք որ զորաց հաւատարմութիւնն անսասան
մնայ: Բայց եթէ յաղթէ եւ եթէ յաղթուի, զուգ-
մեք կողմն եղէք, եւ ասով ձեր եւ ձեր հարսին եր-
ջանկութիւնն կ'ապահովենք: Եւ պատուաւոր դիրք
մը կը պատրաստեք ձեզի, իսկ եթէ գահերեցուն
կողմն մնաք, քանի մ'օրէն զինուորական ատենին
վերին՝ նստէ ձեր զինուորական կենաց ընթացքին
վերջ մը պիտի տայ:»

«Բայց ինչ որ ընենք, ըսաւ խիմենեւ զուգ-
ցնցելով, զինուորական ատենան պիտի գումարուի:»
«Ի՛նչ ըրած էք որ, հարցուց Բոլանդոյ արա-
ւութեամբ:»

«Կերեցէք, Տէր...», ըսաւ խիմենեւ:
Բոլանդոյ Ժպտելով ստիպել ըսաւ. «Եթէ չէք ու-
զեր ըսել, չեմ ստիպեր. սակայն գիտցէք, որ ար-
գահատող դատաւորի մը պիտի չհանդիպիք: Բայց

պիտի ջանամ, որ առեանն ընտանութենէն ետքը
գումարուի:»

«Գուք, հարցուց խնկէն զարմացած. առ
այս իշխանութիւն ունի՞ք:»

«Ինչէն չէ, կրկնեց Տր. Բոյանզոյ. ամէն կեր-
պով պիտի ջանամ: Ուրեմն, մտածեցէք ըսածնե-
րու վրայ: Չեք պատասխան մինչեւ երբ կ'աւանում:»

«Գինչեւ վաղը:»

«Լաւ է: Եսկոյ վաղը կ'եսորը ձեր բնակարանը
կու գայ: առ այժմ ձեռք բարով:»

Երիտասարդ պաշտօնակալն վերաբերուն ուսը
հետեց եւ պարտէզէն ելաւ:

(Ընթանալով):

ՅԱՆՎԱՐ

ՆՈՐԱՆՈՒԹԵՐ

կոչաւոր անասնոյն ախոյանները:

Մինչեւ ցայսօր կը կարծուէր թէ կոչաւոր
անասունն (Ornithorhynchus paradoxus) ակույ
լուին, այլ թռչնոց պէս եղբիւրի յնկթէ կտուց
մ'ունէ, որով կերակուրը կ'անուռ եւ կը մանրէ:
Ցարուհիականը անծանօթ որ առ հասարակ կաթնա-
տու անասնոց սեպհական ակումն կոչաւոր անաս-
նոյն կը պակսի, զինք թռչնոց եւ կաթնատուաց
մէջ անցման շրջանի մը մէջ դրած էին: Անգղիացի
բնագիտն՝ Ed. Poulton անցեալ տարի ցուցուց
(Proceedings of the Royal Society) որ կոչաւոր
անասունն ալ ունի ակույ ծղիւն կաթնատու ա-
նասնոց ակումններուն պէս, միայն այս զանազանու-
թեամբ՝ որ անոր ակումները ընդերաց մարմնին տակ
կը մնան միշտ եւ չեն անքի: Ըստ այսմ հոս ալ
միեւնոյն երեւոյթն է ինչ որ կը տեսնենք կե-
ստերու (Balaena mysticetus) վրայ, որոնց ակու-
սները նոյնպէս ընդերաց տակ ծածկեալ կը մնան, եւ
կերակուր առնելու եղբիւրի յնկթէ մօրուքնին կը
գործածեն:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Երիտասարդն թաղարանքին ջնջել:

Երիտասարդն ծաղիկ թաղարանքէն բոլոր-
ովն ջնջելու համար հետեւեալ ճինք պարզ մի-
ջոյնները կը յանձնէ պարտիպանական թերթի մը:
1. Պէտք է 125 կրամ մանուկիկի (խաբաւ) փոշի
ջրակը մեծ ցնցուղի մէջ զնել եւ ժամ մը թող
տալ. անկէ ետեւ նոյն ջրով թաղարանքերու ջուր տա-
լու է. երկրամայրերն անմիջապէս թաղարանքին երեսը
կ'ընկեն: 2. Կտոր մը քափուր (կեֆիրէ) պէտք է
զգինոյ մէջ լուծել եւ ջրան բիշ մը ջուր աւելցը-
նել: Այս լուծուածն երբեմն երբեմն խառնելու է
եւ քանի մ'օր ետքը լավէն անցընելու եւ թա-
ղարանքու մէջ լեցընելու է: 3. Պէտք է վայրի շա-
գանակն կտրտել կամ փշրել եւ վրան ջուր լեցը-
նել եւ մէկ երկու օր կենդանի ետեւ նոյնը թաղար-
անքու մէջ լեցընելու է: 4. Փառած խմոր մը թա-
ղարանք մէջ գրուելու ըլլայ, թաղարանք մէջն երկու-

մայրերն կ'ընեն եւ ինծորի վրայ կը ժողովին:
5. Ետպիկ թաղարանքու սահմանեալ հողի վրայ
35—37⁰ Ռեոմիւրի սուր ջուր թափելու ըլլանք՝
երկրամայրերն բուրբուղին կը ջնջուին:

Պոզապտոն ծառերոն փայլեմ որդերմ ու ձիւնները
ջնջել:

Պէտք է 1/2 ֆունտ սեւ ածաւ, 1/2 ֆունտ
աւշանի աղ (soude եւշան խառնու) եւ 1/2 ֆունտ
ստորին ծխախոտ կամ ընկուզի տերեւ 6 լիտր ջրոյ
մէջ եփել, եւ ետպէն ետեւ 6 լիտր ջուր ալ աւ-
ելցընելու է: Այս ջուրն պարտիկը ջրհանով մը որ-
դերու բոյնին վրայ սրկնելու է. եթէ կաթիլ մը
միայն սրգի որ հանդիպի, որքն անմիջապէս կը սկսի
ցնդել եւ կը ոտակի: Նոյնը կը գործածուի նաեւ
ափսիս (ֆլուան դիէ) համար:

Չարաւորի ձիւնները ջնջելու կերպ:

Չարուորի եւ մեղրապոպի դեղնադոյն փո-
քրիկ ձիւններն, որ նոյն տակերու համար ծանախա-
տ են, ջնջելու համար պէտք է 1 ֆունտ հաւու կուն
5 մաս ջրով խառնել եւ 24 ժամ թող տալէն
ետեւ՝ իրիկունը այն պարատու թիւնը ցնցով
տակին վրայ ցորէլ:

ՄԱՆՐԱՆՈՒԹԵՐ

Անգղիականի տարածումը:

Պ երկին հարեւր տարւոյ մէջ անգղիերէն
խօսողներու թիւն 15 միլիոնէ 105 միլիոն բար-
ձրացած է. 1900ին 130 միլիոն պիտի ըլլայ, իսկ
2000ին 840 միլիոն, եթէ այժմեայ անձնա մը նոյն
կերպով յառաջանայ: Վերջին գարաւ մէջ այն
ընդուն բաժն հսկայաբայլ յառաջողութիւններն
Միացեալ-Նահանգաց տարածման հետ սերտ յա-
րաբերութեան մէջ է: Միացեալ-Նահանգաց բնա-
կիւն 1787էն մինչեւ ցայսօր քառասպառիկ եղած
են, ուր Անգղիոյ բնակիչքն գրեթէ միայն կրկնա-
պատկուած են: Միացեալ-Նահանգաց բնակիչն 3
միլիոնէն 62 միլիոն եղած է, իսկ Անգղիոյ բնակիչն
14 միլիոնէն 35 միլիոն, եթէ աւելցընենք նաեւ
զաղթեալականութիւններն՝ կ'ըլլայ 43 միլիոն: Այսպէս
անգղիերէն խօսողներուն հիւսիսն երեսը Միացեալ-
Նահանգաց կը վերաբերի:

Թռչնոց ախորժակը:

Թռչնոց ախորժակը եթէ մարդուն ախորժակին
հետ համեմատենք՝ զմարդ շատ ետ կը գտնենք: Սա-
րեանի (սպիւր) մէկ անգամին կրնայ մեծ խորանջ մը
կլնել: Այս համեմատութեամբ մարդ մը պէտք էր
մէկ անգամին եղան մէկ անգղեր լափել: Կարմիրկա-
տարն (սափա քոստ) ալ արտադր կարգի շատակներ
է: Հայրուստ է նի որ կարմիրկատար մը մէկ օրուան
մէջ կրնայ պիշլափ ուտել՝ որ կերածն 14 սուր եր-
կայն երկրամայրի հասաարի: Մարդն այս համեմա-
տութեամբ պէտք էր մէկ օրուան մէջ 27 սուր երկայն
խողի երկիկ ուտել: Ասկէ կրնայ շափուիլ՝ որ ձեւ
կեր թռչնիկներն մէկ օրուան մէջ քանի հազար որդ
եւ ձգի կը մարդն մեծ պողատու ծառերու վրայէն: